

Andrzej Kaleta

Wieś jako przedmiot zainteresowania socjologii

Streszczenie: W następstwie zmian modernizacyjnych stopniowo dezaktualizuje się przedmiot socjologii wsi, wymagający pilnej redefinicji przez postulowane w artykule zintensyfikowanie dwóch podstawowych kierunków poszukiwań badawczych. Pierwszy obliguje do poszukiwania współczesnych różnic między wiejskim i miejskim typem bytowania, wymuszając dekonstrukcję dotychczasowego sposobu definiowania wsi; m.in. przez pozostawienie historykom myśli społecznej wielu tradycyjnych kategorii analitycznych oraz znalezienie nowych, lepiej odpowiadających współczesnym realiom. Wydaje się to wymagać przede wszystkim nowego dookreślenia pojęcia wsi, zwłaszcza jako fenomenu kulturowego, scalającego doświadczenie środowiska przyrodniczego i społecznego z potrzebami psychicznymi ludzi. Drugi kierunek postulowanych działań redefiniujących wymaga zwrócenia uwagi na całkiem naturalne zainteresowania wsią ze strony innych dyscyplin naukowych, m.in.: biologii, ekologii, demografii, filozofii czy psychologii. Stosowane w ich obrębie podejścia i perspektywy badawcze, a także formułowane sądy, zawsze miały i nadal mają znaczący wpływ na ustalenia socjologii w zakresie spraw i problemów wiejskich. Co więcej, tylko przez jeszcze większe zbliżenie wysiłków poznawczych wielu dyscyplin i subdyscyplin nauki możemy przyczynić się do bardziej satysfakcjonującego wyjaśniania natury skomplikowanych faktów społecznych składających się na współczesne pojęcie wsi oraz zjawisko życia na wsi.

Słowa kluczowe: wieś jako przedmiot badań nauki, wieś jako obiekt zainteresowania socjologii, przedmiot socjologii wsi, tradycyjne *versus* współczesne definicje wsi, interdyscyplinarne podejścia do wsi i życia na wsi.

Przez całą drugą połowę XIX i znaczną część wieku XX specyficzny (w każdym razie odmienny od miejskiego) charakter wiejskiej organizacji przestrzeni, w dużym stopniu nim zdeterminowane środowisko społeczne i kulturowe oraz charakterystyczny typ aktywności gospodarczej człowieka, związanej tysiące lat, prawie wyłącznie, z uprawą ziemi i przetwórstwem płodów rolnych, stanowiły

---

Prof. dr hab. Andrzej Kaleta, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Socjologii, ul. Fosa Staromiejska 1a, 87-100 Toruń, kaleta@umk.pl.

mało kontrowersyjny przedmiot analiz socjologicznych¹. Przystają takowym być na przełomie XX i XXI w., w następstwie zanikania specyficznych właściwości wsi jako jednostki osadniczej (postrzeganej zresztą coraz częściej w szerszym kontekście obszaru wiejskiego), powiązanego z upodobnianiem warunków i sposobów życia jej mieszkańców do charakterystycznych dla innych środowisk rezydencjalnych i społecznych. W następstwie zmian modernizacyjnych dezaktualizuje się bowiem problem nie tylko podziału form ludzkiego bytowania na wiejskie i miejskie, ale również rolnictwa jako specyficznego typu działalności gospodarczej, wywierającego przemożny wpływ na sposób życia zajmujących się nim ludzi (chłopów, rolników, farmerów, rodzin i społeczności wiejskich). Tym samym stopniowo popada w ruinę przedmiot części socjologii tradycyjnie obciążonej obowiązkiem penetrowania przebiegu wskazanych procesów i zjawisk, znanej dość powszechnie pod nazwą socjologia wsi². Dzisiaj, jak donosi niemiecki socjolog Gerd Vonderach, specyficzne cechy życia społecznego wsi, będące do tego zazwyczaj następstwem niewielkiej już liczby jej rdzennych (nie tych przybyłych z miasta) mieszkańców, z nierzadko lepszym skutkiem są penetrowane przez socjologię gminy; a specyficzne problemy rolnictwa i rolników przez socjologię szczegółowe: gospodarki, wyżywienia, środowiska czy rozwoju (Vonderach 2006, s. 15). Na to samo zwraca uwagę Maria Halamska. Nawiązując do francuskich socjologów wskazujących na dekonstrukcję klasycznego podejścia do wiejskości, proponuje „odwrócenie analizy specyfiki wsi” (Halamska 2016, s. 15).

¹ Nie ulega wątpliwości, że problematyka wsi i rolnictwa była stale obecna w tzw. przedsocjologicznym okresie rozwoju idei i doktryn dotyczących sposobów myślenia o społeczeństwie ludzkim. Stanowiła jeden z najważniejszych wątków najwcześniejszych przejawów piśmiennictwa i twórczości artystycznej, a w formie naukowo znacznie bardziej dojrzałej spotykamy się z jej problemami już w traktatach prawnych i filozoficznych myślicieli Dalekiego i Bliskiego Wschodu, dziełach greckich i rzymskich filozofów (Matusieliański b.d., s. 2–3). Także w znacznie nam bliższym, nowożytnym okresie rozwoju naszej cywilizacji zagadnienia życia wiejskiego i ściśle z nim związane rolnictwa były przedmiotem rozważań licznych uczonych, artystów, polityków i duchownych, odgrywając znaczącą rolę w kształtowaniu wizji średniowiecznego i oświeceniowego porządku społeczeństwa ludzkiego. Jednym z najbardziej znamienitych tego przykładów jest twórczość świętego Tomasza z Akwinu (1225–1274), który wieś określa „[...] jako składającą się z wielu domów tudzież domostw [ex pluribus domibus], które zostały założone w pobliżu siebie [instituerunt domos iuxta se]. Wspólnota ta w odróżnieniu od domostwa, nie powstała [została założona] dla czynności życia codziennego, ale dla jakichś innych, zewnętrznych [exterioribus], niecodziennych”. Zdaniem historyków myśli społecznej, nawiązuje w ten sposób do nauki innego słynnego filozofa Arystotelesa (384–322 p.n.e.), z której to z kolei wydawał się czerpać niemiecki socjolog Ferdinand Tönnies (1855–1936), twórca fundamentalnego dla socjologii podziału grup społecznych na takie, w których przeważają więzi wspólnotowe (Gemeinschaft – egzemplifikowana typem idealnym wspólnoty wiejskiej) oraz więzi zrzeszeniowe (Gesellschaft) (Kaczmarek 1999, s. 119–120).

² Dość powszechnie nie znaczy zawsze i wszędzie, bo nawet w rodzimej literaturze – pomijając już angielsko- i niemieckojęzyczną – spotykamy się z: socjologią wsi i rolnictwa, socjologią rolnictwa, socjologią obszarów wiejskich.

Dla stosunkowo już nielicznych socjologów wsi pozostaje więc albo godne po-grzebanie subdyscypliny; albo – za czym się opowiadam – redefinicja jej przedmiotu badań. Nie roszczę pretensji do rozstrzygnięcia czegokolwiek, chciałbym skoncentrować uwagę na dwóch kwestiach pozostających w logicznym związku z opcją drugą. Po pierwsze, kilku słów wymaga dotychczasowy sposób ujmowania wsi w socjologii, w tym przede wszystkim problem z uzgodnieniem przedmiotu badań socjologii wsi. Po drugie, nie wydaje się, aby można było redefiniować przedmiot subdyscypliny bez zwrócenia uwagi na zupełnie naturalne zainteresowania wsią ze strony innych dyscyplin naukowych. Ich ustalenia bowiem miały, a w jeszcze większym stopniu będą miały, jak sądzę, wpływ na sposób myślenia socjologów wsi.

1. Kłopot z dookreśleniem przedmiotu socjologii wsi

Socjologia od samego początku istnienia poświęcała stosunkowo niewiele uwagi sprawom wsi. Koncentrowała swoje zainteresowania przede wszystkim na opisie i analizie społeczeństwa przemysłowego, dynamicznie wyłaniającego się z odchodzącej w przeszłość agrarnej formy organizacji stosunków społecznych, powiązanego z powiększającymi się i nowo powstającymi miastami, zdominowanymi interesem warstwy mieszczańskiej.

Pierwsi socjologowie, twórcy klasycznych systemów teoretycznych nowej nauki (pojawiła się dopiero w drugiej połowie XIX w.), zarówno ci poszukujący istoty życia społecznego przez odwoływanie się do zjawisk przyrodniczych (socjologia naturalistyczna), jak i ci nawiązujący do fenomenów o charakterze kulturowym (socjologia humanistyczna); „[...] skupiają się na wsi jedynie o tyle, o ile przeciwstawiają charakterystyczne jej formy organizacji społecznej, typy aktywności, wierzenia, nawyki i zachowania ludzkie tym, które powstają w wyniku procesu przechodzenia do [...] cywilizacji industrialnej. Ich [...] koncepcje analityczne i propozycje teoretyczne są w gruncie rzeczy wariacjami na temat przeciwstawienia społeczeństwa wiejskiego/agrarnego/tradycyjnego społeczeństwu miejskiemu/przemysłowemu/nowoczesnemu” (Gorlach 2004, s. 17–18). I tak, dla Auguste’a Comte’a (1798–1857), twórcy socjologii, społeczeństwo ewoluuje od form, których podstawą jest typ myślenia magicznego, religijnego (a więc cywilizacji wiejsko-agrarnej) do systemu, w którym oglądu świata dokonuje się na podstawie znajomości praw rządzących rzeczywistością przyrodniczą i społeczną. W tym samym schemacie myślowym funkcjonują również inni przedstawiciele socjologii naturalistycznej: Herbert Spencer (1820–1903), dzielący społeczeństwa na militarne (o cechach odpowiadających społeczeństwom agrarnym) i przemysłowe; Émile Durkheim (1858–1917) wskazujący na dwa zasadnicze typy więzi spajającej ludzi w grupy społeczne: mechaniczne, jako charakterystyczne dla wspólnot wiejskich,

i organiczne, typowe dla ludzi zamieszkujących miasta, będące synonimem modernizującego się społeczeństwa; czy Karol Marks (1818–1883), dla którego tylko społeczeństwo przemysłowe „[...] jest gwarantem rozwoju i wyrwania ludności wiejskiej [...] z idiotyzmu życia wiejskiego” (Gorlach 2004, s. 21). Zderzenie wiejskiego i miejskiego ładu społecznego jest również charakterystyczne dla czołowego przedstawiciela socjologii humanistycznej. Max Weber (1864–1920) podkreśla bowiem nieuchronny charakter procesu przeobrażeń od społeczeństwa tradycyjnego (agrarnego) do nowoczesnego (przemysłowego), określając go mianem racjonalizacji (Gorlach 2004, s. 26–27)³.

Ograniczone i raczej jednostronne, jak z tego widać, zainteresowanie pierwszych klasyków socjologii zagadnieniami wiejskimi – z pewnością nieodzwoiercedlające ani potencjału demograficznego i gospodarczego, ani tym bardziej kulturowego społeczności wiejskich przełomu XIX i XX w. – sprzyjało stosunkowo wczesnemu wyodrębnieniu z socjologii ogólnej jednej z pierwszych dyscyplin szczegółowych, za jaką uważa się socjologię wsi⁴. Mniej więcej w tym samym czasie rozpoczynają się, trwające do dziś, dyskusje o przedmiocie i zakresie badań subdyscypliny, wynikające z licznych trudności, jakie napotykają próby ich konkretyzacji.

³ Podzielając generalnie opinię o niewielkim zainteresowaniu wsią ze strony klasyków socjologii, wypada jednak przypomnieć, że wieś i jej mieszkańcy, czyli głównie chłopi, byli pierwszoplanowymi bohaterami traktatu naukowego napisanego przez innych, nie mniej znanych od Webera, przedstawicieli socjologii humanistycznej. Mam na myśli Williama I. Thomasa i Floriana Znanieckiego, twórców *Chłopa polskiego w Europie i Ameryce* (Boston 1918–1920). Również przywoływany Weber popelniał studium o robotnikach rolnych, opublikowane niedawno po polsku w „Rocznikach Historii Socjologii” – być może mniej znaczące dla rozwoju socjologii w ogóle, ale niewątpliwie ważne dla ukształtowania niemieckiej socjologii wsi (Weber 2015; Vonderach 2015c).

⁴ Zdaniem Bogusława Gałęskiego, proces jej instytucjonalizacji rozpoczyna się w Stanach Zjednoczonych Ameryki jeszcze pod koniec XIX w., wraz z uruchomieniem, w 1882 r., zajęć z tego przedmiotu na uniwersytecie w Chicago (Gałęski 1966, s. 7). Socjolog amerykański Alvin L. Bertrand z wczesnym (do 1920 r.) etapem rozwoju amerykańskiej socjologii wsi łączy cztery fakty: obronę na uniwersytecie Columbia trzech prac doktorskich o konkretnych problemach społeczności wiejskich; sprawozdanie Komisji Wiejskiej, powołanej przez prezydenta Franklina D. Roosevelta do zbadania problemów wsi; wybór socjologii życia wiejskiego jako głównego tematu XI dorocznego Zjazdu Amerykańskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz pojawienie się książek, biuletynów i artykułów z nazwą dyscypliny w tytule. Ten sam Bertrand za kamień milowy w rozwoju dyscypliny na kontynencie amerykańskim uznaje jednak uchwalenie w 1925 r. przez Kongres Stanów Zjednoczonych tzw. poprawki Purnella do Hatch Act z 1887 r., umożliwiającej finansowanie także socjologicznych badań nad wsią i rolnictwem z funduszy federalnych (Bertrand, Wierzbicki 1970, s. 52). Niewiele lat później socjologia wsi pojawiła się w szkolnictwie wyższym Europy, a w czołówce procesów instytucjonalizacyjnych znajduje się Polska. W Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie na początku lat 20. XX w. powołano bowiem studia z zakresu agronomii społecznej, obejmujące także przedmiot socjologia wsi (Winclawski 1985, s. 6). Bardzo wcześniej procesy instytucjonalizacyjne rozpoczęły się również w Niemczech, w których jeszcze przed 1914 r., w Królewskiej Wirtemberskiej Wyższej Szkole Rolniczej w Hohenheim, wprowadzono socjologię wsi jako przedmiot wykładowy (Kaleta 1993, s. 95).

Po pierwsze, podstawowe obiekty zainteresowania socjologii wsi występują prawie zawsze w kontekście kontynentalnym, a nawet regionalnym. I tak, dominująca w tzw. dyskursie globalnym amerykańska socjologia wsi zawsze była i chyba pozostaje socjologią rolnictwa, a mówiąc jeszcze dokładniej, socjologią grupy społeczno-zawodowej farmerów⁵. Jej odmiana zachodnioeuropejska to raczej socjologiczny namysł nad specyfiką struktur i procesów społecznych charakterystycznych dla wiejskich form osadnictwa i bytowania. W odmianie środkowo- i wschodnioeuropejskiej długo funkcjonowała przede wszystkim jako socjologia narodu, a precyzyjniej rzecz ujmując, socjologia kształtowania się warstwy chłopskiej, uznawanej jeszcze w okresie międzywojennym, nie tylko przez Józefa Chałasińskiego⁶, za jedną z najważniejszych dla ówczesnych państw i społeczeństw naszej (środkowo-wschodniej) części Europy, bo istotnie redefiniującą ich strukturę społeczną. Wprawdzie stosunkowo niewiele wiemy o socjologii wsi uprawianej poza Europą, Ameryką Północną, Australią czy Nową Zelandią – czyli okcydentalną częścią świata, komunikującą rezultaty swoich dociekań głównie w języku angielskim – niemniej także w orientalnych rejonach naszego globu koncentruje ona swoje zainteresowania badawcze przeważnie na specyficznych problemach wsi charakterystycznych dla tzw. krajów rozwijających się⁷. Chociaż ukształtowała się tam dopiero po II wojnie światowej, jako subdyscyplina wybitnie empiryczna

⁵ Formułuję tę ocenę m.in. na podstawie opracowań Gorlacha poświęconych amerykańskiej socjologii wsi: *Obronić ducha Ameryki. Kwestia rolna i socjologia wsi we współczesnych Stanach Zjednoczonych* (Gorlach 1995) oraz *Socjologia wsi w Ameryce Północnej* (Gorlach 1998). Taki pogląd wydaje się również podzielać Izabella Bukraba-Rylska, stwierdzając: „[...] amerykańska wersja tej dyscypliny niemal wyłącznie czyniła przedmiotem swego zainteresowania rolnictwo, a nie wieś z właściwym jej typem społeczności i kultury...” (Bukraba-Rylska 2012, s. 293).

⁶ Temu zagadnieniu Józef Chałasiński poświęca ostatni rozdział tomu czwartego *Młodego pokolenia chłopów* (Chałasiński 1938), bez wątpienia najważniejszej pozycji polskiej socjologii wsi nie tylko okresu międzywojennego (ósma pozycja listy najczęściej cytowanych w Polsce prac w latach 1981–1995, sporządzonej na podstawie czterech najważniejszych socjologicznych czasopism polskich [Winclawski 2007, s. 169]). Warstwa chłopska i jej miejsce w międzywojennym społeczeństwie stanowi również centralny temat zainteresowań innych czołowych socjologów wsi z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, m.in.: Bułgara – Iwana Hadzijskiego; Chorwata – Valtasara Bogišića; Czecha – Innocentego Bláhy; Rumuna – Dimitrie Gustiego, Słowaka – Antona Štefanka, Ukrainca – Mychajło Hruszewskiego, Węgra – Ferencza Erdei, o których piszą (wymieniam w odnośnym porządku): Julita Pieńkosz (s. 427–441), Włodzimierz Winclawski (s. 361–365 i 357–360), Zbigniew T. Wierzbicki (s. 419–425), Łukasz W. Dominiak (s. 461–463), Michał Głuszowski (s. 443–449) i Zoltan Bugovics (s. 381–389) w czwartej części (*Klasyki socjologii wsi krajów Europy Środkowej*) tomu *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika...* (Kaleta 2012).

⁷ Pogląd ten formułuję głównie na podstawie jednej z najnowszych książek przywoływanego już wcześniej Gerda Vonderacha, poświęconej charakterystyce społecznych, przeszłych i współczesnych, badań nad wiejskimi sposobami życia w różnych częściach świata (obie Ameryki, Azja Wschodnia, Europa Zachodnia), a także jego opracowania poświęconego wsi chińskiej (Vonderach 2015a, 2015b).

i poddawana do tego przez długie lata silnym oddziaływaniom socjologii amerykańskiej⁸ (szczególnie w krajach Ameryki Łacińskiej i Azji Południowo-Wschodniej), wydaje się nadal pozostawać „skażona” regionalnie.

W socjologicznych studiach nad wsią na różnice wynikające z odmiennego kontekstu geograficznego nakładają się odmiennie perspektywy teoretyczne i metodologiczne. Pojawiają się przede wszystkim w konsekwencji zróżnicowanych postaw intelektualnych badaczy, odzwierciedlających dwa – okcydentalny i orientalny – modele postrzegania rzeczywistości społecznej, przejawiające się w: (a) pojmowaniu społeczeństwa (społeczeństwo industrialne, o charakterze klasowym i kapitalistycznym versus społeczeństwo rustykalne, z naciskiem na wspólnoty lokalne i wspólnotę narodową); (b) preferowanych kierunkach analizy socjologicznej (zmiana modernizacyjna i postęp versus ciągłość i tradycja); (c) pewnej ideologicznej właściwości zaplecza teoretycznego socjologii (również socjologii wsi); wyrażającego „...naturę *per se* etnocentrycznych uprzedzeń, podkreślających i ostatecznie utrwalających przekonanie o wyższości porządku społecznego Europy Zachodniej i Ameryki Północnej [a więc Okcydentu – A.K.] w stosunku do wszystkich innych form organizacji społeczeństwa [a więc Orientu, obejmującego także części Europy nazywane środkowo-wschodnią i południową – A.K.]” (Giordano 2012, s. 202). Na owe nawiązania nie tylko w podstawach teoretycznych socjologii wsi, lecz również w jej podstawach metodologicznych, zwraca uwagę Bukraba-Rylska, na przykładzie polskich badań, które „[...] na tle nadmiernie symplicystycznych ujęć amerykańskich, podporządkowanych nieuprawnionemu przekonaniu o uniwersalności mechanizmów wykrytych w rolnictwie Stanów Zjednoczonych, [...] cechowały się zdecydowanie większym bogactwem problematyki, wszechstronnością warsztatu i wrażliwością na socjologiczny kontekst [...]”, co siłą rzeczy zmuszało do wykorzystywania w większym stopniu jakościowych procedur badawczych, a ograniczania tych ilościowych, których rezultatem były „[...] statystyczne generalizacje tworzące pozytywistyczny typ wiedzy” (Bukraba-Rylska 2012, s. 307).

⁸ Z procesami amerykanizacji mieliśmy również do czynienia w europejskiej socjologii wsi (szczególnie w latach 50. i 60. ubiegłego wieku), którą postulowano uprawiać głównie w odniesieniu do modernizującego się rolnictwa i profesjonalizującej się grupy społeczno-zawodowej rolników. W latach 80. udało się jej jednak wrócić do głównego nurtu, związanego z większą koncentracją na społecznym i kulturowym kontekście zjawisk zachodzących na wsi niż na rolnictwie.

⁹ Terminy Okcydent/okcydentalny – Orient/orientalny interpretuję zgodnie z propozycją Christina Giordana, przedstawioną w pierwszym rozdziale (*Interdependent diversities: Self-representations, historical regions and global challenges in Europe*, s. 17–34) jego książki *Power, Legitimacy, Historical Legacies. A Disenchanted Political Anthropology* (Giordano 2015). Więcej na ten temat w opracowaniu *Europa Środkowo-Wschodnia i jej obszary wiejskie* (Kaleta 2017).

Nietrudno za literaturą socjologiczną przytoczyć argumenty odzwierciedlające przeciwstawny punkt widzenia, wskazujące, że przedmiot i zakres socjologii wsi ewoluowały historycznie, a wcześniej wypunktowane swoistości były dostrzegane głównie na pierwszym etapie jej rozwoju, czyli we wczesnej, pierwszej fazie istnienia (przełom XIX i XX w.), kiedy koncentrowała swoje zainteresowania badawcze głównie na socjografii życia wiejskiego. W fazach późniejszych – w drugiej (okres międzywojenny), kiedy poszukiwała natury odmienności między życiem na wsi i w mieście, oraz w trzeciej (powojennej), kiedy analizowała możliwości wyrównania między nimi standardu kulturowego – uniwersalia powoli zaczęły brać górę nad odmiennociami¹⁰.

Zauważmy jednak, że myślenie o przedmiocie naszej subdyscypliny bez przywiązywania wagi do regionalnych i ideologicznych swoistości, z akcentem na wspólne jakoby zawsze i wszędzie właściwości szeroko pojętych stosunków społecznych zachodzących między ludźmi zamieszkującymi wieś, także odwołuje się do kategorii różnic. Owe stosunki społeczne mogą przecież pozostawać przedmiotem zainteresowania socjologii wsi tylko wtedy, kiedy różnią się – jako zdeterminowane wiejskim typem bytowania – od analizowanych przez socjologię. Tymczasem w socjologii wsi fazy czwartej (przełomu XX i XXI w. – nazywanej niekiedy fazą poszukiwania paradygmatów) kategoria różnic wydaje się tracić na znaczeniu, za sprawą zagubienia przez wieś swojej specyfiki społeczno-ekonomicznej i społeczno-kulturowej, w następstwie procesów modernizacji i globalizacji¹¹.

Kolejny z problemów wynika z destrukcji desygnatów¹² wielu podstawowych pojęć wykorzystywanych do opisu przedmiotu naszej dyscypliny. Do tych

---

¹⁰ Korzystam z nazw i ustaleń Elwiry Piszczek, która ten typ myślenia o przedmiocie socjologii wsi rekonstruuje na podstawie obszernej literatury przedmiotu w artykule: *Różne spojrzenia na kwestię wiejską. Przedmiot zainteresowań socjologii wsi w Polsce oraz krajach niemiecko i angielskojęzycznych* (Piszczek 2012).

¹¹ Istota zmian społecznych i kulturowych na wsi pod wpływem tym dwóch procesów (modernizacji i globalizacji) stanowi treść większości publikacji, jakie pod szyldem socjologii wsi ukazały się po II wojnie światowej. Wynika z nich dość jednoznacznie, że o ile w społeczeństwach przedprzemysłowych wieś stanowiła w zasadzie miejsce pracy i bytowania chłopów, funkcjonujących w specyficznej przestrzeni społeczno-kulturowej, silnie determinowanej przyrodniczymi cechami siedliska, o tyle w społeczeństwach przemysłowych rozpoczyna się proces rozluźnienia związku między charakterem pracy i sposobem życia, dopełniający się w społeczeństwach poprzemysłowych. Najkrócej rzecz ujmując: zamieszkiwanie wsi, kiedyś prawie nieuchronnie związane z przynależnością do klasy chłopskiej, potem do grupy zawodowej rolników/farmerów, dziś w żadnym wypadku nie daje podstaw do wyrokowania ani o stylu życia, ani tym bardziej o miejscu w strukturze społecznej, w tym społeczno-zawodowej poddawanej na dodatek silnemu procesowi różnicowania w następstwie procesu uprzemysławiania produkcji rolnej, prowadzącego, m.in., do znacznej redukcji ludności rolniczej, która przestała być nie tylko jedyną, ale i najliczniejszą zbiorowością społeczną wsi.

¹² Termin desygnat definiuję jako każdy konkretny obiekt pasujący do nazwy lub, ściślej, każdą rzecz oznaczaną przez dany znak, wyraz, wyrażenie lub pojęcie.

całkowicie, a co najmniej w dużej części, zdekonstruowanych należą nie tylko pojęcia chłop, rodzina chłopska, rodzinne gospodarstwo rolne, wspólnota wiejska i wiele innych, ale także centralne dla naszych rozważań pojęcie wieś. Przypomnijmy, że jeszcze całkiem niedawno definiowano je przez stosunkowo proste odwołania do licznych imponderabiliów – o charakterze geograficznym, społeczno-kulturowym bądź ekonomicznym – przynależnych wspólnocie wiejskiej jako małej, pierwotnej grupie społecznej.

Mając na względzie geograficzne aspekty funkcjonowania takiej grupy, wskazywano, że mamy do czynienia z pewnym typem jednostki osadniczej, w której organizacja społeczna jest pochodną specyficznej organizacji przestrzeni, podporządkowanej wymaganiom pracy na roli jako podstawy utrzymania jej członków (mieszkańców wsi).

Posiłkując się społeczno-kulturowymi właściwościami wspólnoty wiejskiej, podkreślano szczególnie charakter styczności, stosunków i instytucji społecznych (więź wspólnotowa) wynikający z:

- podobieństwa warunków życia większości mieszkańców wsi;
- przewagi prywatnych i nieformalnych form komunikacji (każdy mieszkaniec wsi znał innych mieszkańców w pełni ich osobowości społecznych, nie zaś tylko z uwagi na pełnione przez nich funkcje publiczne);
- ograniczonej liczby instytucji;
- wspólnoty norm i wartości oraz przymusu wspólnego działania wynikającego z wymogów pracy na roli, wysoce zależnej od wpływu przyrody;
- specyfiki własnej kultury (nazywanej kulturą ludową), rozumianej jako własne zwyczaje i wyobrażenia zbiorowe, postawy, krajobraz, architektura, twórczość i inne szczególne sposoby organizacji życia grupy, nadające jej charakter homogeniczny.

Rozpatrując z kolei ekonomiczne aspekty funkcjonowania wsi, podkreślano jej związki z pracą na roli, o niewielkim poziomie specjalizacji, biegleści zawodowej, powiązaną z produkcją na tzw. samozaopatrzenie.

Kiedy już w drugiej połowie ubiegłego wieku okazało się, że wskazywane właściwości systematycznie tracą wpływ na sposób i styl życia mieszkańców wsi, w związku z czym jej definiowanie przez szukanie zasadniczych odrębności (alter ego) od miasta nie mogło już satysfakcjonować, wdrożono procedury awaryjne. Geograficzne, społeczno-kulturowe i ekonomiczne cechy wsi jako wspólnoty lokalnej zastąpiono socjologicznie prymitywnymi wskaźnikami statystyczno-administracyjnymi, odwołującymi się, m.in., do: liczby ludności, gęstości zaludnienia czy poziomu produktu krajowego (PKB). Ich swego rodzaju syntezę stanowi typologia obszarów wiejskich będąca kombinacją liczby ludności i gęstości zaludnienia, zaproponowana przez Komisję Europejską, funkcjonująca powszechnie pod nazwą NUTS.

Kończąc pierwszy wątek rozważań, chciałbym raz jeszcze podkreślić, że utrata specyfiki wsi, mocno determinująca tradycyjny przedmiot badań naszej subdyscypliny, prowokuje do pytań o racjonalność dalszego funkcjonowania socjologii wsi, a równie racjonalne odpowiedzi wymagają reakcji dwojakiego rodzaju. Te pierwsze sprowadzają się do zintensyfikowania poszukiwań różnic między wiejskim i miejskim typem bytowania, w czwartej (współczesnej) fazie rozwoju socjologii wsi. Drugie – chyba bardziej perspektywiczne i intelektualnie pociągające – wymuszają dekonstrukcję dotychczasowego sposobu definiowania wsi, m.in. przez pozostawienie historykom myśli społecznej wielu tradycyjnych kategorii analitycznych oraz znalezienie nowych, lepiej odpowiadających współczesnym realiom. Zaproponowanie w tym względzie czegoś nowego i oryginalnego zarazem, w związku, albo nawet bez związku, z kierunkami rozwoju współczesnej socjologii, wydaje się wymagać nowego dookreślenia pojęcia wsi, przede wszystkim jako fenomenu kulturowego, scalającego doświadczenie środowiska przyrodniczego i społecznego z potrzebami psychicznymi ludzi.

2. Socjologia wsi i fundamentalna potrzeba kooperacji

W dobie postępującego ujednolicania procedur badawczych, pluralizmu teoretycznego „[...] widocznego w całej teorii socjologicznej, odzwierciedlającego proces «burzenia murów», składania teorii na ołtarzu wielo- czy wręcz transdyscyplinarności” (Gorlach, Klekotko, Nowak 2012, s. 238) trudno sobie wyobrazić redefinicję przedmiotu badań socjologii wsi bez jeszcze ściślejszych związków z innymi dyscyplinami naukowymi, nie tylko z tymi z kręgu nauk społecznych, a nawet nie tylko humanistycznych.

Zdominowany potrzebami rewitalizacyjnymi naszej dyscypliny przegląd trwale obecnych zainteresowań wsią w obrębie innych dyscyplin naukowych – obciążony zapewne sporą dozą subiektywizmu – rozpoczynam od biologii. Czynię tak głównie dlatego, że zgodnie z XIX-wieczną, pozytywistyczną konwencją uprawiania nauki biologia należy do sześciu dyscyplin podstawowych (oprócz matematyki, astronomii, chemii, fizyki i socjologii), a więc tych mających zdolność do teoretycznego ujmowania wiedzy o ziemskim doświadczeniu ludzi. Biologia, co dość powszechnie wiadomo, obejmuje swoimi zainteresowaniami poznawczymi szerokie spektrum zjawisk związanych z funkcjonowaniem organizmów żywych: narodzin, wzrostu, udomawiania, specjalizacji, starzenia, śmierci, rozkładu i wymierania całych gatunków roślin i zwierząt; a więc procesami zmian zachodzących w faunie i florze. Do truizmów należy zaliczyć stwierdzenie, że miała zawsze i ma dzisiaj ogromne znaczenie dla społecznych badań nad wsią; i to nie tylko w kontekście coraz bardziej komplikujących się spraw rolnictwa. Funkcjonując coraz częściej pod nazwą „nauki

biologiczne”, w sposób dla socjologów niepozabawiony kontrowersji wypowiada się przede wszystkim w sprawach technologii wykorzystujących organizmy żywe lub ich składniki do wytwarzania lub modyfikowania produktów, w tym roślin i zwierząt, którym nadaje się właściwości transgeniczne (biotechnologie), oraz na temat ściśle z nimi związanych organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO). Wśród socjologów za raczej niekontrowersyjne uważa się natomiast ustalenia dzisiejszej biologii dla programów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Jej badania nad bioróżnorodnością, mającą podstawowe znaczenie dla ewolucji oraz trwałości układów podtrzymujących życie w biosferze, współtworzą naukowe podstawy jednej z najważniejszych społecznych funkcji wsi: ochrony dziedzictwa przyrodniczego, obejmującego przewidywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przyczyn zmniejszania się lub zanikania bioróżnorodności przez utratę siedlisk, wymieranie gatunków, zmniejszanie różnicowania genowego w populacjach roślin i zwierząt.

Równie ważne wsparcie dla socjologicznego namysłu nad wsią otrzymujemy od dość blisko związanej z biologią ekologii, zajmującej się wzajemnymi związkami organizmów i ich środowisk. Kiedy w XX-wiecznej ekologii zaczęto podważać zasadę nadrzędności gatunku ludzkiego w środowisku przyrodniczym, w jej obrębie pojawił się nurt refleksji na temat interakcji między organizmami roślinnymi i zwierzęcymi (biosferą) a człowiekiem kulturowym, ujarzmiającym i podporządkowującym sobie przyrodę. Szczególnie obfite nawiązania do obszarów wiejskich – jako typu środowiska, w którym w pierwszym rzędzie należy i można jeszcze przywrócić równowagę pomiędzy cywilizacją i przyrodą – pojawiły się w bardziej humanistycznej odmianie ekologii, nazywanej ekologią człowieka (*human ecology*) oraz w jej współczesniejszej wersji określanej mianem sozoekologii społecznej. Ta ostatnia powstała przez włączenie do ekologii człowieka problematyki ochrony środowiska, nie tylko przyrodniczego, po części również kulturowego, jako że wielką część zasobów naturalnych ludzkości traktujemy dzisiaj jako podlegające ochronie dziedzictwo naszej kultury. Uznajemy tym samym, że jako ludzie ponosimy podwójną odpowiedzialność: za środowisko przyrodnicze i kulturowe oraz za zapewnienie im obu harmonijnego rozwoju. W praktyce społecznej jej wyrazem jest zasada rozwoju zrównoważonego, skutkująca w socjologii wsi paradygmatem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (Kaleta 2008, s. 7–8).

Niezwykłe użytecznej perspektywy oglądu spraw wsi dostarcza socjologom demografia, nauka o prawidłowościach rozwoju ludności w konkretnych warunkach danego terytorium, jej struktury według cech położenia społecznego oraz ruchliwości geograficznej, tej o charakterze zarówno naturalnym, jak i migracyjnym. Przedmiotem szczególnie wnikliwej uwagi jest demografia regionalna – zajmująca się przebiegiem związków zjawisk ludnościowych i procesów społeczno-gospodarczych w granicach (administracyjnych, geograficznych, kulturowych itp.) konkretnego

obszaru – w tym stosunkowo niedawno wyodrębniona demografia wsi, podejmująca sprawy ludności wiejskiej. Z jej ustaleń wynika, że o ile jeszcze w niedalekiej przeszłości można było mieszkańcom wsi przypisywać wiele cech demograficznie specyficznych (znacznie większe rozproszenie przestrzenne; dominacja tendencji do względnego zmniejszania się populacji ze względu na jednokierunkowy ruch migracyjny; homogenizacja struktury społeczno-zawodowej), obecnie wskazane właściwości ulegają daleko idącej dekompozycji w kierunku upodabniającym do innych środowisk rezydencjalnych, w tym przede wszystkim miasta (Stanny 2011, s. 101–103). Nie muszę dodawać, że ten typ konstatacji ma fundamentalne znaczenie dla rozstrzygnięcia w kwestiach będących przedmiotem tego opracowania.

Niezmiernie przydatne pozostają nawiązania do dwóch dyscyplin naukowych najbliższych socjologii, przynajmniej w ramach humanistycznego podziału nauki, a więc filozofii i psychologii.

W obrębie tej pierwszej – co już sygnalizowałem wcześniej – zainteresowanie roślinami i zwierzętami (a więc podstawowymi atrybutami rolnictwa) pojawia się w zasadzie we wszystkich szkołach i kierunkach filozoficznych. Od ich zarania, pracy na roli i innym przejawom życia wiejskiego – jako aktywności człowieka najbliższej naturze – poświęca się wiele uwagi; czego historycznym wyrazem były, na przykład, poglądy fizjokratów (ziemia jedynym źródłem bogactwa, a rolnictwo najważniejszą działalnością ekonomiczną zdolną do pomnażania tego bogactwa). Przejawem już znacznie bardziej współczesnym są chociażby etyczne podstawy krytyki rolnictwa przemysłowego i wspierania rolnictwa ekologicznego (ekozofia) (Tyburski 2006).

Ta druga (psychologia), analizując powszechne wśród współczesnych ludzi preferencje do osiedlania się w warunkach wiejskich lub zbliżonych do wiejskich, wskazuje na znaczenie kontaktu z naturą i dostępu do naturalnej żywności dla prawidłowego rozwoju psychosomatycznego człowieka i kształtowania odpowiednich relacji społecznych.

Rezygnacja na przełomie XIX i XX w. z pozytywistycznej klasyfikacji nauk i ich podział na nauki o przyrodzie i kulturze oraz, dodatkowo, wydzielenie w tych ostatnich nauk o społeczeństwie, spowodowały ogromne zwiększenie liczby dyscyplin i subdyscyplin naukowych, w tym także tych interesujących się sprawami wsi. Chociaż stały się praktycznie niepoliczalne, bez większego trudu zaproponuję jeszcze kilka, dla których wieś stanowiła i nadal stanowi istotny przedmiot albo fragment przedmiotu badań:

- **ekonomika rolnictwa** – zainteresowana procesami wytwarzania dóbr materialnych w rolnictwie i w innych segmentach wiejskiego systemu gospodarczego;
- **etnografia** – wnosząca wiedzę o tradycji kultury materialnej i duchowej ludności wiejskiej;

- **geografia wsi i geografia rolnictwa** – z racji zainteresowań przestrzenią wiejską oraz poszukiwania powiązań przestrzennych między zjawiskami społecznymi;
- **historia** – ze względu na istotną rolę wiedzy o przeszłości dla zrozumienia teraźniejszości wsi;
- **prawo (w tym prawo rolne)** – z racji zainteresowania normatywnymi aspektami organizacji produkcji rolnej.

Pomimo tego, że lista pozostaje dalece niepełna, w pełni podtrzymuję wcześniej wyrażoną opinię o wsi jako ważnej sferze zainteresowania wielu dziedzin nauki, jak również wyrażam przekonanie, że stosowane w ich obrębie podejścia i perspektywy badawcze, a także formułowane sądy, zawsze miały i nadal mają znaczący wpływ na ustalenia socjologii w zakresie spraw i problemów wiejskich. Co więcej, formułuję tezę znacznie dalej idącą: tylko przez jeszcze większe zbliżenie wysiłków poznawczych wielu dyscyplin i subdyscyplin nauki możemy przyczynić się do bardziej satysfakcjonującego wyjaśniania natury skomplikowanych faktów społecznych składających się na współczesne pojęcie wsi oraz zjawisko życia na wsi. Przybliżymy tym samym nie tylko moment satysfakcjonującej redefinicji przedmiotu badań socjologii wsi, ale także bardziej skutecznego wpływu na praktyczne sposoby rozwiązywania problemów mieszkańców obszarów wiejskich.

3. Zamiast podsumowania

Sygnalizowaną w moim artykule czwartą fazę rozwoju polskiej socjologii wsi wiązę również z dokonującą się w obrębie subdyscypliny zmianą pokoleniową, z powolnym, aczkolwiek nieuchronnym, zastępowaniem trzeciej generacji badaczy (zstępującej) generacją czwartą (wstępującą). Niejako naturalnie pojawia się pytanie: czy owa generacja „wstępująca” dysponuje instytucjonalnymi możliwościami – bo o intelektualnych nie wątpię – aby sprostać sygnalizowanym wyzwaniom?

Konfrontując podstawowe właściwości określające status dyscypliny w obrębie nauk społecznych – a więc liczbę instytucji naukowo-badawczych skoncentrowanych jedynie lub głównie na socjologicznych badaniach wsi, czasopism branżowych; nauczanie na poziomie akademickim, wydawnictwa o charakterze podręcznikowym – z tym, czym dysponowaliśmy w tym względzie na początku transformacji ustrojowej (1989), a co niejako odziedzyczyliśmy w spadku po okresach międzywojennym (1918–1939) i Polskiej Ludowej (1945–1989), ze smutkiem konstatuję, że praktycznie w każdej notujemy regres. W świetle faktów, szczegółowo przedstawionych gdzie indziej (Kaleta 2014, s. 47–52), tylko niewiele przesadzam, określając aktualny stan zaplecza instytucjonalnego naszej dyscypliny jako słabo rokujący w zderzeniu z wyzwaniami, którym musi podołać, jeśli chcemy myśleć o polskiej socjologii wsi kategoriami bardziej optymistycznej przyszłości.

Bibliografia

- Albrecht G. (2005). 'Solastalgia': A new concept in health and identity. *PAN: Philosophy Activism Nature*, 3, 44–59.
- Bertrand A.L., Wierzbicki Z.T. (1970). *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych. Stan i tendencje rozwojowe*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bukraba-Rylska I. (2012). Socjologia wsi w Polsce. Przemiany dyscypliny badawczej, przemiany etosu badacza. W: A. Kaleta (red.). *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Socjologia i socjologowie wsi krajów Europy Środkowej* (s. 293–320). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Chałasiński J. (1938). *Młode pokolenie chłopów. Procesy i zagadnienia kształtowania się warstwy chłopskiej w Polsce*. T. 1–4. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza „Pomoc Oświatowa”.
- Gałęski B. (1966). *Socjologia wsi. Pojęcia podstawowe*, Warszawa: PWN.
- Giordano Ch. (2012). Przekłamana transformacja. Dekonstrukcja nietrafionej koncepcji z perspektywy socjologii wsi i antropologii społecznej krajów Europy Środkowej. W: A. Kaleta (red.). *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Socjologia i socjologowie wsi krajów Europy Środkowej* (s. 199–218). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Giordano Ch. (2015). *Power, Legitimacy, Historical Legacies. A Disenchanted Political Anthropology*. Wien: Lit Verlag.
- Gorlach K. (1995). *Obronić ducha Ameryki. Kwestia rolna i socjologia wsi we współczesnych Stanach Zjednoczonych*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Gorlach K. (2004). *Socjologia obszarów wiejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gorlach K. (red.) (1998). *Socjologia wsi w Ameryce Północnej*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Gorlach K., Klekotko M., Nowak P. (2012). W obliczu globalnego dyskursu. Współczesna polska socjologia wsi w relacji do anglosaskich studiów nad obszarami wiejskimi. W: A. Kaleta (red.). *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Socjologia i socjologowie wsi krajów Europy Środkowej* (s. 219–268). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Halamska M. (2013). *Wiejska Polska na początku XXI wieku. Rozważania o gospodarce i społeczeństwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Halamska M. (2016). *Struktura społeczna ludności wiejskiej na początku XXI wieku*. W: M. Halamska, S. Michalska, R. Śpiewak (2016). *Studia nad strukturą społeczną wiejskiej Polski* (s. 11–93). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Halamska M. (red.) (2011). *Wieś jako przedmiot badań naukowych na początku XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Halamska M., Michalska S., Śpiewak R. (2016). *Studia nad strukturą społeczną wiejskiej Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kaczmarek K. (1999). *Prasocjologia Świętego Tomasza z Akwinu*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

- Kaleta A. (1992). Socjologia wsi w Niemczech. *Kultura i Społeczeństwo*, 3, 161–167.
- Kaleta A. (1993). Socjologia wsi jako nauka. W: W. Winclawski (red.). *Studia z socjologii wsi* (s. 85–111). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kaleta A. (1994). Obszar wiejski. *Przegląd Humanistyczny*, 5, 141–148.
- Kaleta A. (2008). Przedmowa. W: Z.T. Wierzbicki. *Sozoekologia społeczna. Główne problemy, materiały, rozwiązania* (s. 85–111). Toruń–Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kaleta A. (2014). Polska socjologia wsi okresu transformacji ustrojowej: Wyzwania przyszłości. *Roczniki Historii Socjologii*, 4, 27–53.
- Kaleta A. (2017). Europa Środkowo-Wschodnia i jej obszary wiejskie. *Studia Socjologiczne*, 1, 341–352.
- Kaleta A. (red.) (2012). *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Socjologia i socjologowie wsi krajów Europy Środkowej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Matusielański J. (b.d.). *Gospodarka państwa babilońskiego za czasów Hammurabiego*. www.futurum.pl/historia/f11.doc [dostęp: 7.03.2017].
- Piszczek E. (2012). Różne spojrzenia na kwestię wiejską. Przedmiot zainteresowań socjologii wsi w Polsce oraz krajach niemiecko- i angielskojęzycznych. W: A. Kaleta (red.). *Cztery dekady socjologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Socjologia i socjologowie wsi krajów Europy Środkowej* (s. 268–292). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Podedworna H., Pilichowski A. (red.) (2011). *Obszary wiejskie w Polsce. Różnorodność i procesy różnicowania*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Polskie Towarzystwo Socjologiczne.
- Podedworna H., Pilichowski A., Knieć W. (red.) (2015). *Nowi sprawcy zmian społecznych na wsi*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Rogers E.M. (1960). *Social Change in Rural Society*. New York: Appleton-Century-Crofts, INC.
- Rozzak T. (2001). *The Voice of the Earth: An Exploration of Ecopsychology*. Grand Rapids: Phanes Press.
- Stanny M. (2011). Wieś jako przedmiot badań demograficznych. W: M. Halamska (red.). *Wieś jako przedmiot badań naukowych na początku XXI wieku* (s. 97–115). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Turowski J. (1992). *Socjologia wsi i rolnictwa. Metody i wyniki badań*. Lublin: Norbertinum.
- Tyburski W. (2006). Powstanie i rozwój filozofii ekologicznej. *Problemy Ekorozwoju*, 1 (1), 7–15.
- Vonderach G. (2006). Nowe zadania socjologii obszarów wiejskich. W: A. Kaleta, G. Vonderach (red.). *Nowa socjologia wsi w Niemczech* (s. 15–38). Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Vonderach G. (2015a). *Die Erforschung ländlicher Lebenswelten: Streifzüge durch die Geschichte der ländlicher Sozialforschung*. Aachen: Shaker Verlag.
- Vonderach G. (2015b). Dörfliche Lebenswelten in China. W: G. Vonderach, A. Sterbling, K.F. Bohler (red.). *Wandlungen ländlicher Lebenswelten: Aussagereiche neuere Studien der deutschsprachigen Sozialforschung* (s. 118–124). Aachen: Shaker Verlag.

- Vonderach G. (2015c). Studium na temat robotników rolnych Maxa Webera z roku 1892 w kontekście historycznym i regionalnym. *Roczniki Historii Socjologii*, 5, 29–39.
- Weber M. (2015). O stosunkach pracy w gospodarce rolnej (tłum. M. Tokarzewska). *Roczniki Historii Socjologii*, 5, 7–27.
- Wierzbicki Z.T. (2008). *Sozoekologia społeczna. Główne problemy, materiały, rozwiązania*. Toruń–Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Wilson E.O. (1984). *Biophilia*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Winclawski W. (1985). Socjologia wsi w Polsce Ludowej na tle jej dziejów. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 2, 3–21.
- Winclawski W. (2007). Józef Chałasiński: A classic of Polish sociology. *Eastern European Countryside*, 13, 169–178.

The Countryside as a Field of Interest of Sociology

Abstract: In consequence of modernization changes, the object of rural sociology gradually becomes no longer up-to-date and urgently needs to be redefined by way of intensifying – as postulated in this paper – two principal research trajectories.

The first one forces searching for contemporary differences between rural and urban type of dwelling, which are to be studied based on dismantling the hitherto perception of the countryside; many traditional analytical categories should be left to historians of the social thought and new categories should be found which are better suited to contemporary realities. In the first instance, this seems to require a new, precise definition of the term ‘countryside’ as a cultural phenomenon which integrates the experience of natural and social environment with mental needs of humans.

The other direction of the postulated, re-defining actions needs to take into consideration a quite natural interest taken in rural areas by other scientific disciplines, inter alia: biology, ecology, demography, philosophy and psychology. The approaches and research perspectives used in these fields as well as formulated judgements have always exerted a significant influence on the findings of sociology relating to rural matters and problems. Furthermore, only by joining even more cognitive efforts of many scientific disciplines and sub-disciplines can we be in a position to contribute to a more satisfying explanation of the nature of complex social facts which make up the present-day idea of the countryside and the phenomenon of living in the countryside.

Keywords: countryside as the object of scientific research, countryside as the object of interest of sociology, object of rural sociology, traditional versus modern definitions of countryside, interdisciplinary approaches to countryside and to life in the countryside.